

MĄSTYTI ŠALIA PLATONO

Skirmantas Jankauskas. *Platonas: Filosofavimas grožio akivaizdoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015. 514 p.

Nėra nieko keblesnio ir nedėkingesnio, negu rašyti recenziją gyvo filosofo tikrai filosofinei knygai. Ko gero, jau istorinis Sokratas parodė, jog poetai patys neišmano, ką yra parašę, todėl jų asmeninės savo kūrybos interpretacijos nevertos dėmesio ir tam tikra prasme net nelegitimios, o filosofas yra žmogus, žinantis, ką jis parašė, ir galintis tai paaiškinti. Kad ir ką būtų sakęs Platonas, šiuolaikinio filosofo knyga nėra savavališkos interpretacijos būdu visų skriaudžiama ir stumdoma našlaitė ir josios gimdytojas kaip mat gali atskubėti jos apginti – tiek Akademijos kiemeliuose, tiek socialiniuose tinkluose. Filosofas visada gali paaiškinti savo tikrąją mintį ir atskleisti recenzento negebėjimą ją perprasti bei perteikti skaitytojui. Paradoksalu, bet būtent šiais žiniatinklų laikais filosofavimas tampa autentiškas tik įgavęs filosofuojančiųjų akistatos, kitaip tariant – nerašytinio dialogo pavidalą. Laimei recenzentas gali apeliuoti į pirminę *re-censeo* reikšmę, neimplikuojančią privalomo „kritinio“ įvertinimo ir leidžiančio šaltu žvilgsniu peržvelgti ir suskaičiuoti kieno nors turtą ar pajėgas. Šios peržvalgos objektas – Skirmanto Jankausko knyga, skirta Platono filosofijai. Tai viena iš dviejų lietuviškų Platonui skirtų knygų (kita – nepelnytai primiršta Naglio Kardelio *Vienovės įžvalga Platono filosofijoje*, 2007).

Tad pradžioje verta peržvelgti knygą formaliu atžvilgiu. Veikalas sudarytas iš 12 skyrių, kurie radosi per dešimt metų. Nors paantraštė-

je nesipuikuoja sakralusis įrašas „monografi-ja“, knyga yra labai vientisa ne tik dėl aptariamų dialogų tematikos (pasirinkti dialogai, kurių viena pagrindinių temų yra siela), bet ir dėl vienalytės prieigos bei vieningos pačios filosofijos koncepcijos. Aptariamieji dialogai – *Ijonas, Kritonas, Faidonas, Puota, Faidras, Valstybė*. Dviejuose skyriuose pateikiamos platoniškojo mąstymo prielaidos: pirmajame – įžanginė „sielos kaip filosofavimo subjekto“ samprata, antrajame, susitelkiant ties Gorgijo ir Protagoro mąstymu, atskleidžiama, kaip sofistai, vykdydami socialinį užsakymą, legitimuoja poli(ti)nės veiklos ir mąstymo subjektą, o paskutiniame randama ankstyvosios antikos filosofijos mokymo apie būtį interpretacija. Autorius pabrėžia reikalą naudotis ne tik vertimais, bet ir originaliu graikišku tekstu bei pats duoda gerą pavyzdį. Tiesa, prastą pavyzdį duoda leidėjai, nenurodydami, kokie dailės kūriniai panaudoti viršeliams.

Ankstesnėje pastraipoje ši knyga sąmoningai įvardyta kaip „skirta Platono filosofijai“. Natūraliau būtų sakyti, kad ši knyga – veikalas „apie“ Platono filosofiją. Vis dėlto tai būtų neadekvatu. Taip, autorius svarsto daugiausia Platono filosofiją, tačiau jam labiausiai rūpi pati *filosofija*, jos esmė ir likimas. Tad pirmiausia tai filosofinė knyga, maceiniškai tariant, „užklausianti“ filosofiją. Platono, o plačiau Antikos, filosofija autoriui yra, parafrazuojant paviršutinišką Whiteheado metaforą, nusenusio, bet vis dar įspūdingo Stelmužės

ąžuolo šerdis (p. 9). Toks į Platoną kaip šerdį, iš kurios visa išauga ir kuria visa laikosi, koncentruotas filosofijos apmąstymas šioje knygoje labai individualus ir autentiškas. Platoną, kaip ir kiekvieną kitą didį praeities filosofą, į mūsų mąstymą galima prišaukti keliais būdais: galima mąstyti „apie“ Platoną, pasitelkiant filologinius ir istorinius (filosofijos, idėjų, socialinės ir t. t. istorijos) įrankius, galima mąstyti „su“ Platonu, atkuriant jo mąstymo dramatinę ir loginę sąrangą, kvestionuojant ar iš naujo pagrindžiant jo argumentus bei išvadas, ir galima mąstyti „šalia“ Platono – nuosekliai reflektuojant savo paties filosofines reakcijas į dialogų turinį ir implikacijas. Kiekvienas mąstymas yra teisėtas ir paplitęs, tačiau tik pastarasis nėra suvaržytas tradicijos ir kontroliuojamo metodo reikalavimų (ne veltui šioje knygoje necituojamas nė vienas kito autoriaus atliktas Platono filosofijos tyrimas). Jo teikiama perspektyva leidžia naujai pažvelgti į tradicines temas ir įvaizdžius: antai *Faidro* vadeliotojas, baltasis ir juodasis žirgas, reprezentavę skirtingas paiderastines reakcijas į grožį (*Phdr.* 253 ir t. t.), čia suvokiami itin savitai: „Ne itin įgalus platoniškosios dvikinkės vadeliotojas labai jau primena filosofavimui pamatinio teorinio mąstymo aporiškąjį subjektą, o juodasis ir baltasis žirgai – atitinkamas dalykines šio subjekto realizacijas, arba įsikūnijimus, – poli(t)inį ir etinį subjektus“ (p. 44). Visą veiklą ženklinanti ši (post)kartezinė subjekto vizija ir jos implikuojama problematika įspūdingai siejama su rašytinės filosofijos ir

rašto kaip tiesos buveinės samprata. „Nuo gyvenimo akivaizdžiai atsieto rašto“ (p. 341) galimybės vis dėlto Platono filosofijoje nėra išplėtojamos iki galo. Teorijos ir praktikos sąsaja išlieka, manding išsaugant platoniškojo mąstymo vertybinį matmenį. Antra vertus, išlieka įtampa tarp raštu realizuojamo teorinio mąstymo nukreipties į *esantįjį* (t. y. onotologinės plotmės) ir Sokrato realizuoto praktiškojo filosofavimo nukreipties į dorybę. Vėlesnės pastangos šią įtampą išspręsti ar tiesiog atmesti, anot autoriaus, ženklino visą Vakarų filosofijos kelią: „Sokratą, matyt, galima vadinti dorybės misionieriumi, Platoną – dorybės mylėtoju, o Aristotelis jau teikia prioritetą raštą tiesiogiai norminančiai vertybei tiesai.“ Aristotelio filosofavime susiklosto vaizdas, kuriame „kasdienio mąstymo ontologija (materializmas) ir gnoseologija (empirizmas) susipynę su etinio mąstymo atitinkamais aspektais (idealizmu ir racionalizmu). Šiame neabejotinai be galo turtingame ir analitiškai subtiliai išrūšiuotame teoriniame audinyje atsparos taškus gali rasti visi paskesnieji filosofai. Tačiau nekritiškai perimdami klasiko tezes, jie neišvengiamai įklampinami vien rašto mąstyme su visais jo trūkumais ir privalumais“ (p. 314). Neišvengiamai rašytinis Skirmanto Jankausko veikalas, jo mono-grafija, irgi yra vienas iš (po)karteziškojo subjekto bandymų pasinaudojant rašto privalumais grąžinti filosofijai jei ne sakytinio filosofavimo darną, tai bent parodyti dabarties teorinio mąstymo nedarnos šaknis ir pažadinti darnos ilgesį.

Vytautas Ališauskas
Vilniaus universitetas